

Nazwa i jej desygnat

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Platon, *Państwo ks. I, VII*, tłum. Władysław Witwicki. Cytat za: B. Markiewicz, *Filozofia dla szkół średnich*, Warszawa 1988, s. 25.

Nazwy miejscowości na drogowskazach i drogowych tablicach informacyjnych to w sensie logicznym nazwy indywidualne.

Źródło: Flickr, domena publiczna.

Jedną z dwu podstawowych części mowy jest – obok czasownika – rzeczownik, a wśród części zdania – obok orzeczenia – podmiot. To właśnie tym kategoriom gramatycznym (a także orzecznikowi w orzeczeniu imiennym) odpowiada logiczny termin „nazwa”. Jest to termin, którego używamy na oznaczenie każdej rzeczy (przedmiotu, osoby), o której możemy coś orzec – o jej stanie, cechach, wykonywanych przez nią czynnościach itp., nawet jeśli nie istnieje ona w rzeczywistości. Analizę zagadnień związanych z nazwami w sensie logicznym zajmuje się semiotyka logiczna.

Twoje cele

- Omówisz pojęcie nazwy i jej desygnatu.
- Scharakteryzujesz podstawowe kategorie logiczne nazw.
- Odróżnisz od siebie kategorie logiczne określonych nazw.
- Wskażesz w tekstach nazwy w sensie logicznym.

Przeczytaj

Pojęcie *nazwy*

Nazwą określamy w logice takie słowo, które może sensownie wystąpić w zdaniu jako jego podmiot lub orzecznik w **zdaniu atomowym** (o konstrukcji *A jest x*, gdzie *x* jest orzecznikiem). Zdaniem atomowym nazywamy zdanie, które nie zawiera kwantyfikatorów ani spójników, czyli w którym podmiot jest określony („ten *A*”), oraz które jest zdaniem niezłożonym z większej liczby zdań niż jedno. Nazwy mogą być proste – jeżeli składają się z jednego słowa, oraz złożone – jeśli obejmują więcej niż jedno słowo. W sensie gramatycznym nazwą jest najczęściej rzeczownik, ale może nim być też przymiotnik lub imiesłów (zastępujące wówczas określane rzeczowniki) lub zaimek. Nazwą np. jest *Piotr*, i to zarówno gdy mamy na myśli określonego Piotra, jak też gdy mówimy o wszystkich osobach o tym imieniu lub jakiejś osobie o imieniu Piotr. Nazwą może być także samo to imię w wyrażeniu: „imię *Piotr*”.

Nazwą jest również słowo *uczeń*, które odnosi się do każdego ucznia. W zdaniu: *Każdy uczeń się uczy, ale myślący uczy się tak, by zrozumieć*, w drugim zdaniu składowym funkcję nazwy pełni imiesłów *myślący*. W zdaniu: *Uczniowie wykonują zadania, najzdolniejsi z nich wykonują także zadania o podwyższonym stopniu trudności*, wyrażenie *najzdolniejsi z nich*, zawierające przymiotnik i zaimek, jest nazwą w drugim zdaniu składowym. Jest także przykładem nazwy złożonej. W zdaniu: *Ten jest mądry, kto się uczy na błędach*, funkcję nazwy pełnią zaimki *ten* i *kto*.

Desygnatem nazwy jest każdy przedmiot, do którego nazwa się odnosi, czyli każdy przedmiot, o którym za pomocą tej nazwy można zgodnie z prawdą orzec (czyli w którym nazwa ta może być orzecznikiem prawdziwego zdania atomowego). Np. desygnatem nazwy *Piotr* jest każdy człowiek, który nosi to imię, bo o każdym z nich można orzec: *Ten człowiek to Piotr*. Desygnatem nazwy *uczeń* jest każdy uczeń, bo o każdym uczniu można orzec: *Ten człowiek jest uczniem*. Relację pomiędzy nazwą a przedmiotem nazywamy oznaczaniem (desygnowaniem). Zbiór wszystkich desygnatów nazwy w jej określonym znaczeniu stanowi jej **denotację**, czyli zakres. Gdy słowo jest wieloznaczne,

Chłopiec na zdjęciu jest desygnatem nazwy *uczeń*, ponieważ uczęszcza do szkoły, w której się uczy.
Źródło: domena publiczna.

każdemu ze znaczeń odpowiada inny zakres. Np. słowo *zamek*, które oznacza warowny, okazały budynek i część drzwi służącą do ich zamykania, ma jeden zakres odpowiadający wszystkim warownym, okazałym budynkom oraz drugi zakres zawierający wszystkie części drzwi służące do ich zamykania. Zakres nazwy może być ostry lub nieostry. O ostrym mówimy wtedy, gdy można precyzyjnie orzec, czy dany desygnat jest oznaczany przez określoną nazwę, tj. czy da się ostro wyznaczyć zakres zbioru desygnatów tej nazwy.

Podział nazw

Ze względu na rodzaj przedmiotów, do których nazwy się odnoszą, możemy je podzielić na:

- konkretne – odnoszące się do pojedynczych, określonych przedmiotów lub osób, np. *krzesło* (przy moim biurku), (ten uczeń o imieniu) *Piotr*;
- abstrakcyjne – odnoszące się do zjawisk lub cech, czyli bytów, które nie są konkretne (fizyczne), zatem nie można ich po prostu wskazać (np. miłość, biel, „3” w znaczeniu liczby jako takiej).

Ze względu na liczbę desygnatów przynależnych do zakresu określonej nazwy możemy je podzielić na:

- puste – brak desygnatów, np. *król Polski w latach 2000-2020*;
- jednostkowe (indywidualne) – posiadające tylko jeden desygnat, są to wszystkie nazwy własne, odnoszące się zarówno do przedmiotów istniejących, jak nieistniejących, np. *Władysław Łokietek*, *Harry Potter*;
- ogólne (generalne) – odnoszące się do wszystkich desygnatów danego typu; nazwa ogólna nie jest tym samym, co nazwa abstrakcyjna; w zdaniu: *Uczeń to młody człowiek, który chodzi do szkoły*, nazwa *uczeń* odnosi się do abstrakcyjnego pojęcia ucznia, które nie istnieje w rzeczywistości empirycznej – jest jedynie zbiorem cech ucznia wyabstrahowanym z fizycznie istniejących przedmiotów; w zdaniu: *Uczeń ma obowiązek kulturalnego zachowania*, nazwa *uczeń* dotyczy zbioru wszystkich uczniów.

Nasze imię nazwisko – umieszczane na legitymacjach, dowodach osobistych, kartach bankowych – stanowi nazwę indywidualną, wskazującą na jeden desygnat – naszą osobę, nawet jeśli ktoś inny nosi imię i nazwisko dokładnie w takim samym brzmieniu. Na ilustracji izraelska legitymacja seniora.

Źródło: domena publiczna.

W funkcji podmiotu lub orzecznika sensownego zdania atomowego może wystąpić nazwa indywidualna lub ogólna.

Ze względu na strukturę desygnatów możemy podzielić nazwy na:

- zbiorowe (kolektywne) – dotyczące konkretnych zbiorów określonych elementów (stanowiących pewną określoną całość), np. „nasza klasa” (w znaczeniu ogółu uczniów klasy traktowanych jako jedna całość), „nasza szkoła” (w znaczeniu członków społeczności szkolnej, stanowiących tę społeczność)
- niezbiorowe (niekolektywne) – niedotyczące zbioru stanowiącego jakąś całość. W sensie gramatycznym rzeczowniki (lub inne części mowy go zastępujące) mogą wystąpić w liczbie pojedynczej i mnogiej, ale nie przesądza to o kategorii nazwy ze względu na liczbę desygnatów. Np. w zdaniu „Klasa I A jest bardzo zdolna” podmiot tego zdania jest nazwą zbiorową, ale nie dotyczy poszczególnych lub wszystkich uczniów. Natomiast w zdaniu: „Uczeń naszej szkoły ma obowiązek samodzielnie pracować” nazwa „uczeń” ma charakter ogólny, dotyczy zbioru wszystkich uczniów szkoły.

Słownik

denotacja (zakres)

(łac. *denoto* – oznaczam) zbiór wszystkich desygnatów nazwy

desygnat

(łac. *designatus* – oznaczony) każdy przedmiot, do którego nazwa się odnosi

konotacja (treść)

(łac. *con-* – razem + *notatio* – oznaczanie) znaczenie nazwy, pojęcie oznaczane przez nazwę

nazwa

w sensie logicznym słowo, które pełni funkcję podmiotu w zdaniu lub orzecznika w zdaniu atomowym

zdanie atomowe

zdanie pojedyncze, które nie zawiera kwantyfikatorów ani spójników, a dotyczy określonego podmiotu

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem prof. Jana Hartmana. Na jego podstawie scharakteryzuj podstawowe założenia teorii deskrypcji Bertranda Russella. Odpowiedz, z czego wynika jej doniosłość?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1BPqMaQd>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Wywiad z prof. Janem Hartmanem dotyczący nazwy i jej desygnatu.

Polecenie 2

Wyjaśnij własnymi słowami, czym jest desygnat i w jakim stosunku pozostaje do nazwy.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Zdecyduj, czy nazwy: *człowiek*, *uczciwy człowiek*, *uczeń*, *zdolny uczeń*, są ostre czy nie, a następnie wpisz je do odpowiednich rubryk. W przypadku oznaczenia nazwy jako nieostrej uzasadnij swoją decyzję.

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Podaj przykład nazwy...

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Z poniższego fragmentu dzieła Platona wybierz nazwy. Wypisz je i określ, czy są to nazwy konkretne czy abstrakcyjne, jednostkowe czy ogólne.

” Platon

Państwo ks. I, VII

Oto ludzie są niby w podziemnym pomieszczeniu na kształt jaskini. Do groty prowadzi od góry wejście zwrócone ku światłu, szerokie na całą szerokość jaskini. W niej oni siedzą od dziecięcych lat w kajdanach.

Źródło: Platon, *Państwo ks. I, VII*, tłum. Władysław Witwicki. Cytat za: B. Markiewicz, *Filozofia dla szkół średnich*, Warszawa 1988, s. 25.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Nazwa i jej desygnat

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

1. Podstawowe kategorie logiczne języka: nazwy i zdania. Uczeń:

- 1) wskazuje w odpowiednich tekstach nazwy i zdania w sensie logicznym;
- 2) odróżnia kategorie logiczne nazw i zdań od kategorii gramatycznych rzeczowników i zdań w sensie gramatycznym;

Kształowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia pojęcie nazwy i jej desygnatu;
- charakteryzuje podstawowe kategorie logiczne nazw;
- odróżnia od siebie kategorie logiczne określonych nazw;
- wskazuje w tekstach nazwy w sensie logicznym.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;

- dyskusja;
- animacja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie i wyświetleniu e-materiału, odczytuje uczniom temat zajęć oraz cele, a następnie prosi, by na ich podstawie uczniowie sformułowali kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji i na tej podstawie dobiera uczniów w pary. Prosi o przygotowanie pytań związanych z wyświetlonym tematem zajęć i udostępnionym przed zajęciami e-materiałem. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem lekcji? Omówienie pytań przygotowanych przez uczniów, dyskusja wstępna.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu zawartego w sekcji „Przeczytaj”, jeśli nauczyciel – na podstawie raportu na platformie – uważa, że przygotowanie uczniów jest wystarczające, może pominąć tę czynność. Uczniowie indywidualnie zapisują pięć najważniejszych ich zdaniem kwestii poruszanych w tekście. Następnie w parach porównują swoje wybory. Nauczyciel prosi wybrane pary o podsumowanie swojej pracy.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Film edukacyjny”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Zapoznaj się z wykładem prof. Jana Hartmana. Na jego podstawie scharakteryzuj podstawowe założenia teorii*

deskrypcji Bertranda Russella. Z czego wynika jej doniosłość? Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.

3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1–4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5–8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?

Praca domowa:

1. W ramach pracy domowej uczniowie wykonują polecenie 2 z sekcji „Film edukacyjny”:
Wyjaśnij własnymi słowami, czym jest desygnat i w jakim stosunku pozostaje do nazwy.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Warszawa 2010.
- Grzegorzczak A., *Logika popularna. Przystępny zarys logiki zdań*, Warszawa 2021.
- Bronk A., Majdański S., *Filozofowanie w kontekście języka. Refleksje w związku z dociekaniem Anny Wierzbickiej*, w: „Roczniki Filozoficzne” 52(2004), z. 2, s. 57–73.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Film edukacyjny” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.